

Näitemängutegemisest «Kalevipoja» seltsis

Viru Eesti Selts «Kalevipoeg» rajati Rakveres 1876. aastal. Põhikirjas seati seltsi eesmärgiks: «... eestlasi harida, nende seas vene keele tundmist püüda välja lahutada, nende eluoleku järke mõistlikustada ja laulutundmist nende seas paremale järjele seada.»

Seega oli seltsil kaks suurt ülesannet: avada vene õppekeelega kool ning luua laulu- ja pasuna-koore, korraldada kontserte. Kool rajati 1877. aastal ja tegutses enam kui 30 aastat. Esialgu, kui seltsi asukohaks oli Rakvere, oli ka meeskoor, seda aga ainult mõne aasta. Hiljem seltsil mitme aastakümne vältel oma koore ei olnud. Laulukultuuri edendati vaid sel teel, et korraldati suuremaid kontserte ja rahvapidusid, kus esinesid teiste seltside laulu- ja mängukoovid.

Samal ajal kujunes «Kalevipoja» seltsist juba algusest peale üks tugevamaid näitekunstikoldeid kogu Lääne-Virumaal.

«Kalevipoja» selts tegutses Rakveres 1876.—1884. a. Juba sel ajajärgul alustas tegevust seltsi näitegrupp. 1882. a. 28. septembril etendati Juhan Kunderi naljamäng «Mulgi mõistus ja tartilase tarkus». See oli esimene kord, kui Rakveres esitati eestikeelne näitemäng. Kahjuks ei tea, kes olid siin esi-

mesed näitlejad, küll aga võime arvata, et tüki lavastas seltsi koolmeister Jaan Rothberg, kes oli ühtlasi seltsi kirjatoometaja ja näitejuht. Et «Kalevipojal» oma koolimaja selleks ajaks enam polnud (maja põles maha sama aasta suvel), korraldati nimetatud piduõhtu «Balti Hoovis» (Pikk tn. 7). Aja- kirjanduse andmeil «... mängis enne ja pärast etendust muusika ja lauldi mõned rahvalaulud meeskooris». Rahvast olnud palju ja sissetulek läinud seltsi kooli heaks.

Et just Juhan Kunderi näidendid Rakveres esimesena õpiti ja etendati, on päris loomulik, sest elas ja töötas ju Kunder 1876.—1886. a. Rakveres, kus ta oli ühtlasi «Kalevipoja» seltsi eestseisuse liige.

Selleks ajaks kui näitemängutegemine Rakveres jõudis, oli 1870. a. külvatud teatri-seeme idanema hakanud juba enamikus Eesti suuremates linnades (Tartus, Tallinnas, Viljandis, Narvas, Kuressaares, Pärnus), aga ka paljudes, peamiselt Lõuna-Eesti maakeskustes. Põhja-Eesti külas oli esimeseks teatritegemise entusiastiks Toila taluperemees Abram Siimon, kelle juhtimisel mängiti sealses koolimajas 1881. a. Lydia Koidula «Säärast mulki...». Kui pastor koolimajas eten-

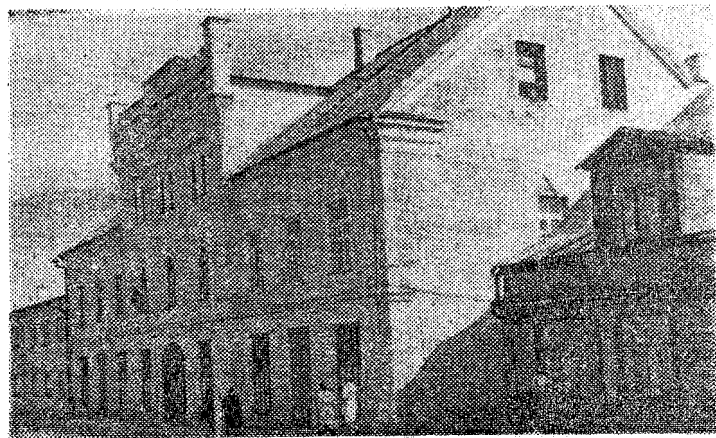
duste andmise ära keelas, ehitas tubli talumees järgmisel aastal spetsiaalse hoone teatri tarbeks.

Alates 1882. aasta 28. septembri näitemänguõhtust hakati Rakveres selletaolisi pidusid sageli korraldama. Juba nädal aega hiljem esines samas «Balti Hoovi» saalis Vaivara näiteseltskond.

13. märtsil 1883 peetud seltsi eestseisuse koosoleku protokollist nähtub, et näitegrupile repertuaari hankimiseks otsustati pöörduda teiste eesti seltside poole. Paluti saata näitemänguraamatuid, mida «... J. Rothberg teiste seltsi liikmetega «Kalevipoja» Seltsi heaks Rakveres etendada soovib». Kõigepealt pöörduti Peterburi Eesti Heategeva Seltsi poole.

Sobiva repertuaari saamine oli sellal küllaltki raske. Eestikeelseid näidendeid, eriti algupärandeid, oli vähe. Siuri takistusi legi tsensuur. 1883. aastal asutati Eesti Näitlejate Ühendus, mis seadis endale eesmärgiks uute näidendite hankimise ja trükkimise, samuti tensorilt loa saamise. Ühenduse põhikirjas kirjutati: «Ühenduse kuluga trükitud tükke tohivad ainult ühenduse liikmed mängida. Teised, kes neid mängida soovivad, peavad kas ühenduse liikmeks heitma ehk tasumise eest ühenduselt mängimise loa saama.» Kohe alguses astus ühenduse liikmeks ka «Kalevipoja» selts. Ometi ei parandanud see kuigivõrd olukorda, sest oma eksisteerimise vältel suudeti välja anda vaid neli näidendit.

1880-ndate aastate keskel vallitses «Kalevipoja» seltsi näitemängutegemises seisak. Seda põhjustas mõningane kriis seltsi tegevuses. Pärast koolimaja põlemist 1882. a. suvel otsiti kaua uut, püsivat peavarju. Selts oli võlgades, uut hoonet ei suudetud soetada. 1884. aasta sügisel otsustati Rakverest lahkuda ja jätkata tegevust Salatsel, kus taluperemees Jakob Valter, seltsi president 1881. a. alates, pakkus esialgseks kooskäimise kohaks oma elumaja. Pealegi elasid paljud seltsi liikmed Häljala kihelkonnas. «Kalevipoeg» kolis Salatsle.

Selles majas etendati esimene eesti näitemäng Rakveres.